

UNGERNS OCH SUEZKANALENS ÅR: 1956

Av professor TORVALD HÖJER

ÅRET 1955 hade inom världspolitiken främst fått sin prägel av den nya ryska taktiken i den föregivna »fredliga samlevnadens» förvirrande tecken och av de vilseledande symtom på avspänning mellan Väst och Öst, som följde denna taktik i spåren. Redan hösten 1955 hade emellertid bragt åtskilliga bevis för att det här verkligen enbart var fråga om en ny taktik, medan målsättningen i Kreml förblivit oförändrat inriktad på vinnandet av världsherraväldet genom aggressivitet och underminering i växlande former. Molotovs absolut omedgörliga hållning på utrikesministerkonferensen i Genève i november hade varit ett sådant tecken, den nya ryska aktiviteten i Mellersta Östern, där Egypten och Syrien voro på allt tydligare väg in i satellitfållan, ett annat. Året 1956 skulle allt klarare visa fram denna alltjämt lika oförsonliga motsättning mellan den fria och den trälbundna världen.

Dock skulle det förra halvåret av 1956 hinna förflyta, innan realiteterna åter klart framträdde ur »Genèveandans» töcken. Under dessa

sex månader hopade sig alltjämt, trots utrikesministermötets strاندande och den tilltagande, av Moskva underblåsta oron i Levanten, bevisen för den nya ryska taktikens framgångar i Västern. De vidgade sprickorna inom Atlantpakten voro ett sådant. Främst bland dem stod Cypernkonflikten, som antog alltmera elakartade och störande former, kulminerande i den brittiska regeringens kraftåtgärd i mars att förvisa ärkebiskop Makarios till det ensliga lugnet på Seychellerna, sedan sambandet mellan denne stridbare prelat och de cypriotiska terroristbanden blivit alltför uppenbart. Liknande symtom på den bristande sammanhållningen mellan de av den ryska expansionismen hotade staterna voro vissa russofila extraturer av den nya franska socialistiska regeringen Mollet och särskilt av dess utrikesminister Pineau liksom de till synes allt hjärtligare förbindelserna mellan marskalk Tito och hans trosfränder i Moskva. På närmare håll kunde Norden beskåda ett liknande dåligt omen i den nya isländska vänsterregeringens beslut att säga

upp avtalet om den amerikanska truppförläggning till Keflavik, som i en ond värld utgjort det enda reella skyddet för sagoöns säkerhet.

Den andra uppenbara frukten av den ryska taktiken, vid sidan av själva uppluckringen av sammanhållningen inom den fria världen, var den stigande obenägenheten att fortsätta att bära de dryga försvarsbördor, som man tagit på sig under intryck av det omedelbara dödliga hotet under åren 1947–1953. För de största medlemmarna av Västblocket komplicerades denna känsliga fråga ytterligare av de möjligheter, som utvecklingen inom kärnfysiken tycktes öppna, att ernå mångdubblad förstörelseeffekt för minskade finansiella eller åtminstone personliga bördor. Man förbisåg därvid ofta de svårigheter, som en dylik överflyttning från de »konventionella» stridsmedlen till de atomfysiska innebar, när man hade att göra med en motståndare, som förblev rustad till tänderna i fråga om de förra, samtidigt som han knappade in på Förenta Staternas utgångsförsteg i fråga om de senare. Om Amerika och dess bundsförvanter ensidigt förlade tyngdpunkten av sin militära beredskap till atom- och vätebomber men bleve svaga i fråga om stridskrafter av hävdvunnen typ, så komme de i händelse av ett nytt överfall av Koreatyp att ställas i det svåra valet att antingen stå maktlösa till motåtgärder eller också gripa till de kärnfysiska vap-

nen mot en motståndare, som själv ännu ej använt dylika — med allt vad ett sådant initiativ kunde medföra av ogynnsamma följdverkningar hos opinionen, i det egna landet liksom ute i den neutrala världen.

Tendensen till försvagning av redan uppnådda stridskrafter eller åtminstone till uppbromsning eller inhibering av fortsatt upprustning var påtaglig på många håll inom västblocket. I Washington debatterades inom de högsta cirklarna en väsentlig nedskärning av lant- och sjöstridskrafterna; den konservativa engelska regeringen ställde i utsikt en total avlysning av värnplikten och återgång till rena yrkesstridskrafter inom en rätt snar framtid; den västtyska upprustningens takt blev alltmera svårskönjbar för ett betraktande öga.

Samtidigt skockade sig stormmolnen i Levanten. De ryska eller formellt tjeckiska vapensändningarna till Egyptens och Syriens ohämmat aggressiva regimer hade allvarligt rubbat den ditintills nödtorftigt upprätthållna jämnvikten i denna del av världen. Västern ställdes därmed inför valet att antingen å sin sida göra motsvarande leveranser till Israel för att upprätthålla balansen men sålunda alltmera driva araberna i Moskvas armar eller också att låta händelserna ha sin gång. Då Eisenhower och Dulles syntes föredraga det t. v. bekvämare alternativet, ställdes den israeliska regeringen i sin tur inför

valet mellan att börja ett preventivkrig, medan Israels militära övervikt ännu fanns kvar, eller att avbida en samlad attack från motståndarna på tre håll, när dessa väl hunnit rusta upp efter behag. Situationen försämrades ytterligare på våren 1956, då Jordanien allt tydligare lämnade sina brittiska förtöjningar och gled över i det egyptiska lägret. Sitt symboliska uttryck fick denna utveckling, när den legendariske Glubb pascha i mars under särdeles bryska — för att inte säga skymfliga — former avskedades från befälet över den av honom skapade arablegionen. I slutet av april samordnades så Egyptens, Saudi-Arabiens och Jemens stridskrafter under ett gemensamt överkommando, till vilket även Jordanien fram på hösten skulle ansluta sig.

Det blev samtidigt allt tydligare, att oron i Franska Nordafrika till mycket väsentlig del leddes och underblåstes från Kairo, inte bara av de där gästfritt mottagna upprorsmakarna utan även direkt av de egyptiska styrande. Sedan Marocko och Tunis under våren uppnått en oberoende ställning, där det ännu bestående formella sambandet med Frankrike tedde sig alltmera kontur- och värdelöst, koncentrerades oron till Algeriet, som band allt större delar av den franska armén — delvis överförda från Sydtyskland — i ett ändlöst, förbittrat inbördeskrig. Ingen fransk regering kunde gärna lämna mil-

lionen franska kolonister i Algeriet åt deras öde. Samtidigt minskade inbördeskrigets tilltagande förbittring och allt häftigare hatkänslor alltmera möjligheterna att finna sansade arabiska ledare i auktoritativ ställning, villiga att förhandla om en kompromiss och att stå för densamma, om den väl uppnåts.

För västeuropeisk opinion framstod allt tydligare överste Nasser, den Hitlerkopia i västficksformat, som svingat sig upp till diktator över Nildalens tåliga fellaher, såsom huvudmaskinisten bakom den stigande oron i Levanten.

Med högsommaren skulle emellertid denna utveckling till ökande men för den fria världen och motsvarande växande vinning för Östblocket utsättas för störningar, av vilka den ena innebar ett minst motsvarande avbräck för Moskva, medan den andra däremot betydde ett kraftigt understrykande av den hittillsvarande tendensen.

Det fanns i Moskvas nya utrikespolitiska giv två drag, som hade tyckts alldeles särskilt framgångsrika. Det ena var närmandet till Tito, varigenom Västblockets Balkanflygel till synes hade helt paralyserats. Det andra var den s.k. avstaliniseringen, som fått sitt allra mest dramatiska och verkningsfulla inslag i Krusjtjevs stora anklagelsetal mot Stalin på det ryska kommunistpartiets tjugonde årskongress i mitten av februari. Där hade den under något ovissa former hädangångne diktatorn omilt

berövats sina tidigare värdigheter av mänsklighetens sol och folkets fader för att i stället — förvisso vida mer realistiskt — framställas som en brutal och storhetsvansinnig tyrann med tydliga kriminella drag. Även om denna fullständiga demaskering från början förutsågs kunna vålla en del förvirring inom kommunistpartierna, det ryska såväl som de utrikes filialerna, har väl åtgärden för vederbörande ursprungligen tett sig som ett effektivt och värdefullt främjande av de nya folkfrontstendenser, vilka i de västeuropeiska ländernas inre politik voro tänkta som ett värdefullt komplement till Moskvas stora diplomatiska sol- och vårmanöver.

Det skulle emellertid visa sig, att avslöjandet av Stalins verkliga personlighet och närmandet till Tito tillsammanantagna skulle utlösa krafter, som de nya makthavarna i Kreml ej förmådde att behärska. Den plötsliga glorifieringen av f. d. avfällingen och förrädaren Tito och det därtill kopplade erkännandet av att flera olika vägar till den s. k. socialismen voro tänkbara och lovliga, utlöste inom satellitstaterna, särskilt hos de ekonomiskt och kulturellt mera framskridna med stolta egna historiska traditioner, en stark rörelse för att följa det framgångsrika jugoslaviska exemplet och sålunda göra slut på det förhatliga storryska förtrycket och staka ut en egen väg. Därvid skulle det mycket snart visa sig, att denna utveckling inneslöt mycket konkreta

risker för att den nya strömningen skulle föra bort från själva kommunismen i stället för att blott skapa en nationellt särpräglad form av kommunism. Samtidigt hade avslöjandena av Stalins verkliga gestalt och insatser ytterligare, i den mån det över huvud taget kunde tänkas vara möjligt, komprometterat de hans forna kreatur, vilka alltjämt fungerade som ryska marionetter i satellithuvudstäderna. Inte minst hade dessa avslöjanden mångenstädes i ryska, satellitiska och västeuropeiska kommunisters ögon kastat en rätt olustig belysning över de ryska makthavarna själva, vilka alla florerat och beklätt inflytelserika och mäktiga ämbeten under Stalin utan att veterligen på något sätt reagera eller protestera mot alla de ruskigheter, som Krusjtjev nu så drastiskt skildrat.

Den psykologiska reaktion, som nu följde, framför allt i vissa satellitstater men av mycket att döma även på flera håll i Ryssland, skulle vidare visa, dels att regimens officiella bärare, arbetarna själva, ingalunda voro de övertygade moskvakommunister, som man gärna hade förutsatt, dels att mycket starka oppositionella tendenser funnos latenta hos regimens andra skötebarn, den manstarka studerande ungdomen, i trots av den ortodoxa marxistisk-leninistiska dres syr, varmed den så länge och så systematiskt hade undfägnats.

Sitt första för yttervärlden up-

penbara uttryck funno dylika revoltströmningar i de mycket allvarliga oroligheterna i Posen mot slutet av juni, där arbetarnas hat både mot ryssarna och mot den egna polisen kom till våldsamma utbrott. Revolten slogs ned av den ryska armén med ganska stora offer i döda och sårade. Men det följande rättsliga efterspelet visade, att situationen numera var en helt annan än tidigare. I stället för välregisserade rättegångar med förkrossade bekännelser på löpande band och lovprisande av regimen fick man här för första gången i den östliga världen se jämförelsevis humana domar och återopade förmildrande omständigheter, vilka inneburo en skarp kritik av den dittillsvarande styrelsen och ett motsvarande erkännande av det djupt berättigade i resningen. Upprorsförsökets obestriddliga karaktär av arbetarrevolt innebar en ytterst svår propagandistisk motgång för Moskva; den utnyttjades också på många håll energiskt och effektivt av de socialdemokratiska partiernas högerflyglar.

Utvecklingen skulle emellertid under hösten gå vidare i Polen, den största satellitstaten med den mest utpräglade nationella självkänslan och med en solid ryssfientlig tradition från sin egen blodiga 1700- och 1800-talshistoria. De illa komprometterade partikoryféerna från den stalinistiska tiden avtroppade en efter en och försvunno mot ovissa öden. I oktober kom det de-

finitiva systemskiftet. Till ledningen kallades då, trots häftigt motstånd från en särskilt till Warszawa i allra största hast avsänd representativ rysk delegation under Krusjtjevs egen ledning, den polska »titoismens» ledande mannen på sin tid störtade och fängslade Wladyslaw Gomulka. Den ryske satrapen på orten, marskalk Rokossovski, skildes från alla sina uppdrag i den polska regeringen och krigsmakten. Vittgående åtgärder i »demokratiserande» syfte liksom för att återställa lagliga förhållanden proklamerades. Överallt i Polen kom en starkt antirysk, delvis öppet antikommunistisk stämning till synes. Gomulka och hans krets vinnlade sig dock om att behålla ledningen av rörelsen och att bevara såväl det i princip kommunistiska samhällsskicket som den utrikes- och militärpolitiska förbindelsen med Moskva, även om denna nu borde klädas i former, som bättre tillgodosåge polsk nationalkänsla och polsk lust att hävda sitt oberoende av och sin formella likställighet med den mäktige och fruktade grannen i öster. Moskva accepterade vad det inte kunnat förhindra; den på besök anlände Gomulka mottogs med alla hedersbetygelser, och nya överenskommelser slötos angående de ryska trupperna i Polen m. m., där viss hänsyn togs till den polska regimen värdighet och formella oberoende. Den i Västern någon gång förkunnade tron på Gomulka

såsom ett slags »liberal» politiker är givetvis, i varje fall än så länge, verklighetsfrämmande. Efter allt vad man idag vet, är han i likhet med t. ex. Tito en övertygad kommunist utan varje förståelse för politisk eller ekonomisk frihet i egentlig mening. Men han är troligen mindre dogmatisk än stalinisterna; han stöder sin maktställning till stor del på en folkopinion, som i grunden är djupt antikommunistisk och antirysk. Man kan ju därjämte, om man så vill, hoppas, att han rent personligen har vissa rudimentära föreställningar om rätt och humanitet, vilka i så fall rent mänskligt skulle skilja honom från en Stalin eller en Krusjtjev. Om dylika förhoppningar motsvara realiteter, kan än så länge ingen säga.

När Gomulkas regim slutligt stabiliserades i Polen, hade utvecklingen kring månadsskiftet oktober–november redan hunnit gå åtskilliga steg längre i den andra satellitstat, som kunde blicka tillbaka på en stolt tradition av nationella oavhängighetssträvanden i den västerländska kulturens och antiryskhetens tecken — alltså i Ungern. Intet annat satellitland, de baltiska bonderepublikerna undantagna, torde ha erbjudit så litet underlag för en kommunistisk regim som Stefanskronans länder. Stödd på den ryska ockupationsarmén hade hittills den lilla överlöparklicken lyckats upprätthålla det välde, som den i strid med en över-

väldigande folkopinion hade lyckats påtvinga sina landsmän under det senare 1940-talet. Följderna av avstaliniseringen och av de avrättade titoisternas rehabilitering blevo mera vittgående i Ungern än i Polen. De stalinistiska tyrannerna med Rakosi i spetsen försvunno. Den man, som här kallades till samma roll som Gomulka, blev Imre Nagy. Han hade visserligen utbildats i en lång rysk exil men under eran Malenkov visat en relativ »liberalism» och oavhängighet såsom temporär regeringschef. Då hade han också mycket riktigt snart fått vika för Rakosi, när denne fann stunden inne att åter gripa makten. Nagy uppfattades därför numera såsom stundens man och bärare av »titoistiska» åskådningar. Men den kommunistiska regering, som han bildade, förmodade ej som Gomulka hejda folkrörelsen i tecknet av ett slags lutttrad nationalkommunism. I så gott som dagliga ombildningar förvandlades regeringen Nagy till en koalition av titoister, socialdemokrater och borgerlig vänster, den sistnämnda främst representerad av bondegrupper. Folkrörelsen vände alltmer sin spets dels mot kommunismen som sådan, dels mot Ryssland. I början av november krävde regeringen ej endast avlägsnandet av de ryska trupperna ur landet utan också Ungerns utträde ur den odiösa Warszawa-pakten och övergång till en folkrättsligt erkänd neutralitet av österrikisk eller

schweizisk typ. Folkrörelsen hotade sålunda både det kommunistiska samhällsskicket och bundsförvantskapet med Ryssland.

Den ryska ockupationsmakten hade att börja med försökt hindra den nationella resningen med våldsmedel. Det visade sig emellertid, att de ryska trupperna i landet voro varken tillräckliga eller ens pålitliga; rätt mycken fraternisering med den fosterländska rörelsen tycks ha förekommit. Det följde därför någon veckas övergångsskede, då Ryssland till synes stod passivt inför vad som skedde runt om i Ungern. Men under tiden koncentrerades nya välbeväpnade trupper från olika håll mot Budapest, trupper, som i östliga förläggningar kunnat bevaras från alla tvivel på den kommunistiska regimens förträfflighet. Den 4 november på morgonen slog Moskva till. Man övergick till rent militär aktion, samtidigt som en quislingregim under nominell ledning av Janos Kadar insattes och den lagliga regeringen liksom den ungerska militärledningen häktades med användande av rent svek. Aktionen blev långt mera krävande än väntat. Människoliv och materiella värden förintades i mycket stort antal; mer än hundra tusen flyktingar vällde över gränserna; och sedan det egentliga militära motståndet brutits, fortsatte ungrarna kampen i andra former, varvid särskilt strejkvapnet visade sig effektivt. Arbetare och studenter stodo i mot-

ståndets förgrund såsom levande bevis på kommunismens massiva oförmåga att vinna proselyter i Ungern. Regeringen Kadar förblev ett knippe marionetter utan varje egen myndighet. Ännu vid årsskiftet ha ryssarna ej förmått utnyttja sin militära seger till att återställa det tidigare undergivenhetstillståndet i det härtagna landet eller till att installera en regim, som ens skenbart representerar Ungern. Under arbetarrådets ledning demonstrerar alltjämt befolkningen sin frihetskänsla och sin ovilja mot förtryckarna.

Vissa följder av det inträffade äro lika klara som gynnsamma. Den ryska utrikespolitikens kanske farligaste och försåtligaste vapen, den hycklade samförståndsviljan i »den fredliga samlevnadens» tecken, har i varje fall för en tid framåt mistat mycket av sin effektivitet. Kommunismens oförenlighet med varje minimum av frihet, sanning och humanitet framstår åter tydlig i de flestas ögon. Risken för en ny folkfrontstendens i Väst-europa har därigenom väsentligt avtagit. De kommunistiska partierna utanför järnridån ha ej blott förlorat i prestige utan även lidit betydande förluster i anhängare och sympatisörer, särskilt i det viktiga skiktet av »intellektuella» medlöpare i olika schatteringar.

Händelserna i Ungern och Polen, ackompanjerade av liknande ehuru mindre häftiga och till sin omfattning och betydelse svårkontroller-

bara frihetsrörelser i andra satellitländer liksom av oro och olust vid åtskilliga universitet i själva Ryssland, visade vidare vad rörelserna i Östtyskland på sommaren 1953 redan hade antytt, nämligen att det monolitiska sovjetblocket i verkligheten är en fiktion. Strävanden efter frihet, nationell såväl som personlig, röra alltjämt de stora befolkningsmassorna i de ockuperade länderna hinsides järnridån, bland dem ej minst arbetare och studenter, medan en känsla av tvivel och desorientering tydligen vunnit spridning inom den ryska armén liksom bland Rysslands studenter. Hur långt dessa rörelser kunna gå och vilka konsekvenser de kunna utlösa, står ännu i vida fältet. Men klart är redan nu, att satellitländerna i händelse av en öppen kraftmätning mellan Öst och Väst troligen skulle komma att bereda Moskva ännu långt allvarligare svårigheter, än man tidigare räknat med. En reservation bör dock göras för de eventuella konsekvenserna av den besvikelse, som Västerterns passivitet inför tilldragelserna i Ungern — därom mera sedan! — måhända utlöst på många håll innanför järnridån.

Ovisst är ännu likaledes, vilka konsekvenser på längre sikt de ryska makthavarna komma att draga av de inträffade eruptionerna. Skall man komma till slutsatsen, att det är Stalindiadokernas mjukare linje, deras lättande på trycket, som utlöst de undertryck-

tas utbrott, och följaktligen gå tillbaka till den hänsovne tyrannens obönhörligt hårda kurs? Eller skall man draga den motsatta slutsatsen och sålunda även för andra satellitstaters vidkommande gå med på en uppgörelse i stil med den med Gomulka? Och skall det i det senare fallet visa sig möjligt att göra halt vid en punkt, där den kommunistiska enpartidiktaturen lämnas intakt, eller skall Moskva nödgas göra nya erfarenheter av typen Nagy? Eller slutligen — skall man försöka att undfly de inre svårigheterna genom ett stort yttre äventyr? Blott framtiden kan ge svar på sådana frågor.

En viktig följd av händelserna i Ungern och särskilt av ryssarnas framfart med Nagy är ett mycket starkt avsvalnande av de nyss hjärtliga förbindelserna mellan Moskva och Belgrad.

Att det allvarliga svaghetstillstånd, som händelserna i Polen och Ungern hade blottat inom Östblocket, i så ringa eller egentligen alls ingen grad utnyttjades av Rysslands motspelare, vilka fastmer lämnade sin dödsfiende ostörd ro till att söka övervinna svårigheterna och smäleken, det berodde i första hand på Washingtonregeringens reaktion inför de händelser, som samtidigt upprullades i Mellersta Östern. Amerika hade tidigare satsat på den egyptiska militärjuntan under Nassers ledning såsom kapabel att skapa en ny

dådkraftig och ur Västerens synpunkt löftesrik regim i dessa delar av världen. En sådan värdering bör rimligen — vid sidan av de gamla vanliga, helt irrationella antikoloniala känslokomplexen — ha legat bakom den amerikanska politik, som omsider drivit England att utrymma Suez och därmed, som det skulle visa sig, öppnat vägen för de ödesdigra händelserna på hösten 1956. Men de erfarenheter, som Washington så småningom gjort med Nasser, synas för en tid ha utlöst en något klarare syn på de levantinska realiteterna. Detta bör åtminstone ha varit huvudorsaken till State Departments uppseendeväckande åtgärd i mitten av juli att plötsligt återkalla erbjudandet av en stor kredit för att möjliggöra den projekterade stora utbyggnaden av Assuandammen. Om denna märkliga och bryska åtgärd hade någon förnuftig innebörd, måste väl denna rimligtvis ha varit att tillfoga den egyptiske Hitler en så stor prestigeförlust, att hans ställning skulle bli ohållbar och han nödgas lämna plats för en måttfullare och mera sansad regim. I alla händelser borde man i Washington ha räknat med att en gestalt av Nassers typ inte skulle vända den andra kinden till och beskedligt mottaga åthutningen. Tvärtom kunde han förväntas svara med en dramatisk åtgärd, ägnad att återupprätta hans skamfilade anseende i Egypten och den övriga arabvärlden. Nasser tövade mycket

riktigt inte många dagar med sin ripost: han »nationaliserade», som det numera plägar heta i stöldliknande sammanhang, den 26 juli Suezkanalen med en alldeles uppenbart orimlig ekonomisk motivering. Att det ej heller var fråga om att tillgodose berättigade nationella egyptiska intressen var lika evident, eftersom enligt gällande avtal kanalen under alla omständigheter redan 1968 gratis skulle övergå i egyptisk ägo. Nassers avsikt var så klar som helst — att genom en alldeles uppenbar och obeivrad rättskränkning demonstrella de forna kolonialmakternas orkeslöshet och sin egen maktställning och chauvinistiska dådkraft.

Världen fick nu uppleva det minst sagt förbryllande skådespelet, att Amerika, vars åtgärder utlöst krisen, stod till synes fullständigt oförberett och rådlöst inför utvecklingen. Såvitt man kan finna, bestod utrikesminister Dulles' verksamhet under de följande månaderna väsentligen i att på olika sätt hindra Amerikas bundsförvanter att vidtaga några effektiva motåtgärder mot den egyptiska rättskränkning, som varit Nassers motdrag mot Dulles' egen politik och som innebar ett dödligt hot mot Englands ekonomiska tillvaro. Man vågar väl antaga, att om England hade haft tillräckliga militära resurser till hands i östra Medelhavet i juli, skulle Nassers pastisch på Hitlers Rhenlandskupp

ha varit utesluten från början eller bluffen spruckit inom några få dagar. Till följd av Förenta Staternas politik under det tidigare 50-talet hade emellertid Storbritannien just fullbordat utrymningen av Suez. Den militära uppladdning till Cypern och Malta, som England nu med fransk hjälp satte i gång, var ett tidskrävande företag, vilket blott alltför väl visade, hur sammanskrumpna de båda västeuropeiska stormakternas militära resurser numera äro. Samtidigt följde Dulles en något slingrande politik, vars syfte i korthet torde ha varit att i den ena omgången efter den andra först förmå de bägge västmakterna att avstå från en planerad kraftåtgärd genom att erbjuda amerikansk medverkan i en annan démarche, som till nöds kunde te sig acceptabel för London och Paris — för att sedan rygga denna utfästelse. En sådan karakteristik av den amerikanska politiken under augusti-oktober har lämnats från engelsk och fransk sida och knappast egentligen blivit avisad eller bemött från amerikansk.

Västmakterna förmåddes sålunda i första hand att i varje fall t. v. avstå från kraftåtgärder för att i stället försöka diplomatiska påtryckningar. Dessa beslötos vid en till London sammankallad konferens av Suezkanalens viktigare trafikantnationer. När så konferensens förhandlingsdelegation under den australiske premiärminis-

tern Menzies' ledning kom till Kairo för att försöka förmå Nasser att draga in tentaklerna, visade sig, enligt en engelsk och fransk uppfattning som knappast motsagts på vederhäftigt amerikanskt håll, State Departments betydelsefulla stöd åt Menzies och hans kolleger vara av en mycket ljum natur. I fortsättningen skymtade så en annan amerikansk plan att betvinga Nasser på fredlig väg genom att leda trafiken runt Goda Hoppsudden och sålunda bringa kanalintäkterna i fullständigt sin. Men när det kom till kritan, visade det sig, att USA icke ville finansiera de ökade omkostnader för transporterna, som måste bli följderna av en sådan åtgärd. Det blev ganska tyst om trafikomläggningen. Den uppfinningsrike Dulles förmådde vidare England och Frankrike att vara med om att upprätta en formlig sammanslutning av Sueztrafikanterna, som i sin första planritning förutsattes få både näbbar och klor till att påtvinga Nasser den internationella opinionens vilja men i fortsättningen under Dulles' ledning snabbt förtunnades till något absolut menlöst.

Det torde knappast vara en överdrift att säga, att Dulles' Suezpolitik under dessa ödesdigra månader genom sin oberäknelighet och opålitlighet berövade Washington allt förtroende hos sina bägge viktigaste bundsförvanter just vid den tidpunkt, då världen snabbt gick mot en kris, där fullständig en-

dräkt och ömsesidig tillförlit skulle ha varit nödvändigare än någonsin. Denna Dulles' hållning utgör bakgrunden till vad man i Washington skulle kalla Englands och Frankrikes bristande uppriktighet i nästa omgång. Dessa bägge makter hänsköto nu till sist kanalfrågan till FN:s säkerhetsråd. Åtgärden var väl rimligtvis förestavad av rent taktiska hänsyn, eftersom ingen kunde sväva i tvivelsmål om att ett ryskt veto skulle beröva rådet varje möjlighet att bidra till en skälig lösning av problemet. Sedan detta veto vederbörligen inlagts, kunde London och Paris med fog säga, att man verkligen förgäves uttömt alla möjligheter till en lösning i godo.

I brist på autentiska källor är det svårt att avgöra, hur de engelska och franska regeringarna skulle ha agerat, om inte Israel i slutet av oktober gripit till preventivkrigsvapnet. Det troligaste är väl, att man i London ej längre såg sig någon annan utväg än de militära maktmedlens för att bringa den för England livsviktiga farleden ur en fientligt sinnad och alldeles ansvarslös diktators händer. Nu kom som sagt Israel att forcera utvecklingen. Inför den snabba egyptiska och syriska upprustningen med ryskt stöd, inför Jordaniens inordnande under egyptiskt överkommando och inför de tilltagande våldsdåden längs Israels ogynnsamma gränser såg man sig i Tel-Aviv nödsakad att fatta svärdet.

Därmed bragtes stenen i rullning. England och Frankrike grepo förvändningen och begärde i ultimativ form att få ockupera kanalzonen för att säkerställa farleden och skilja de bägge kämpande åt. När Nasser vägrade, var tiden inne för väpnad aktion.

En kvantitativt överväldigande opinion, även här i Sverige, har mycket häftigt klandrat detta steg och beskyllt England och Frankrike för imperialistisk aggression. Mot bakgrunden av fakta i målet och då särskilt med hänsyn till å ena sidan Nassers, å den andra Englands hela politik under 1950-talet är en dylik bedömning ganska verklighetsfrämmande. Det kan ej råda någon som helst tvekan om att man här hade att göra å ena sidan med en utpräglat aggressiv stat — Nassers Egypten — om vars mycket vittgående erövringsssyften intet tvivel kunde råda och vars metoder voro snart sagt alltigenom rättsstridiga, å den andra med en lika utpräglat defensiv part — våra dagars ständigt tillbakavikande England — som förgäves uttömt alla möjligheter att på fredlig väg trygga sina livsintressen mot en absolut hänsynslös diktator. Det torde knappast vara lätt att i den nyaste historien finna många aktioner, som stå i så god överensstämmelse såväl med den mellanfolkliga moralens krav som med det övriga statssamfundets berättigade intresse av fred och lugn kring en av de viktigaste lederna

för världssamfärdseln och av obegränsad tillgång till densamma. Ingen berättigad kritik skulle kunna riktas mot den engelsk-franska aktionen, förutsatt att den blivit snabbt och effektivt slutförd. När man i detta sammanhang talar om att saken hörde under Förenta Nationerna, »världens högsta domstol» som det t. o. m. har sagts, resonerar man som om man låtsades tro, att denna lösliga organisation med en alltmera brokig och allt mindre kvalificerad sammansättning vore en fullmyndig internationell domstol med kraft att exekvera sina domar. Det verkliga förhållandet är i stället, att FN i årtal inte ens lyckats förmå en tredje eller fjärde klassens potentat som Nasser att uppfylla sin klara folkrättsliga skyldighet att hålla Suezkanalen tillgänglig för alla nationer liksom att FN blott några veckor före den brittisk-franska aktionen visat sin kompletta oförmåga att förmå samme Nasser att respektera internationella avtal rörande kanalen själv. Vad England och Frankrike här utövade var intet annat än den rätt till självhjälp, som måste stå var och en till buds, där ingen myndighet fungerar för att upprätthålla rättsordningen.

Man bör givetvis i London ha förutsatt, att det för den amerikanska regeringen skulle vara svårt eller omöjligt att mitt under pågående valkampanj solidarisera sig med vad som av de ogenerade

kunde vrängas till en angreppshandling. Däremot förefaller det vara ursäktligt, om Eden ändå förmodade, att Eisenhower och hans rådgivare skulle vara medvetna om vikten för Amerika och den fria världen, av att USA:s två främsta allierade — de enda av någon internationell vikt och styrka — upprätthölle sin ställning och sin prestige. Även för Amerika (som ju dock knappa tre månader tidigare dragit tillbaka sitt Assuanerbjudande!) borde det vidare vara en högönskelig sak, om den alltmera ryskt orienterade Nasser kunde bringas på fall och ersättas med en lojal och moderat regim. Förenta Nationernas förhandlingsformer äro förvisso också sådana, att det borde ha erbjudit State Department mycket ringa svårigheter att hålla ärendet svävande under den korta tid, som krävdes för att aktionen skulle ha slutförts och Nasser fallit på sitt eget débâcle. Man kan knappast lasta Eden och Mollet, om de ej förutsett, att man i stället skulle få se en rakt motsatt amerikansk politik. Man skulle få se Förenta Staternas president och FN:s generalsekreterare kämpa bröst vid bröst med herr Sjepilov — för att tillfoga England och Frankrike deras svåraste motgång sedan 1940 och förstöra deras internationella prestige, för att rädda den egyptiske Hitlerimitatören från sviterna av sitt nederlag och i stället i den arabiska världens ögon kröna honom på en gång med mar-

tyrens krona och med triumfatorns lagerkrans och för att ge Krusjtjev och Bulganin en chans att uppnå vad som misslyckats för Katarina och Nikolaus, nämligen att ersätta det engelska inflytandet vid östra Medelhavet med ett ryskt. Även för den, som i och för sig ställde sig kritisk till klokheten i den engelsk-franska aktionen, borde det ha varit klart, att sedan den väl startats den enda möjligheten att undvika rent katastrofala följder för Västern var att medverka till dess snabba och framgångsrika genomförande.

Däremot borde Londonkabinetet kanske ha kunnat förutse, att arbetarpartiet skulle gripa tillfället att genom en rabiät opposition utnyttja Englands nödläge för sina partipolitiska spekulationer. Att i kritiska situationer taga parti mot det egna landet, även när dettas motståndare ter sig ur vanlig anständighetssynpunkt något suspekt, är alltsedan Gladstones Midlothiankampanjer en tradition inom engelsk radikalism. Om däremot Förenta Staternas intressen främjas av att föra en politik, som bland sina resultat ganska lätt kunnat få, att Anthony Eden och Selwyn Lloyd lämnat plats för en så notorisk Amerika-fiende som Aneurin Bevan, är en annan sak.

Svårförklarligast i den olyckliga raden av tilldragelser i början av november är dock, att England föll undan och avblåste sin aktion blott ett par dygn innan den mänskligt

sett skulle ha uppnått alla de åsyftade resultaten. Den hade utförts med en påfallande långsamhet, väl åtminstone delvis en frukt av strävandet att med hänsyn till den starkt delade opinionen i hemlandet kunna uppvisa så små förluster som möjligt. Den 6 november var det dock klart, att inom mycket kort tid hela kanalzonen skulle vara ockuperad och Nassers débacle ohjälpligt och uppenbart t. o. m. i arabiska ögon. Just då gav regeringen Eden upp. Källorna tillåta än så länge ingen klar uppfattning om orsakerna till detta beslut, som till resultat måste få, att England skördade sämsta möjliga resultat av två motsatta slags politik: Nasser satt kvar, kanalen var spärrad, men arabernas hat var ursinnigt och därtill numera kryddat med en god portion ringaktning. Var det Amerikas påtryckningar? De hade väl dock utan alltför stora risker kunnat negligeras under ytterligare 48 eller 60 timmar. Var det Bulganins offentliga hotelser? Inför Rysslands samtidiga svåra trångmål i Ungern och Polen kunde de väl dock knappast ha tett sig alltför skräckinjagande. Man frestas tro, att det var nerverna som inte höllo inom en del av regeringspartiet, kanske inom själva kabinettet. Man riskerade kanske en omedelbar regeringskris med nyval, som troligen skulle ha gjort den sista villan värre än den första genom att föra Gaitskell och Bevan till makten på ett rent antiengelskt

program. Edens bräckliga hälsa, som på ett dramatiskt sätt understrukits genom hans avgång i januari, är givetvis också en faktor, som kan ha spelat in i det avgörande ögonblicket.

Vad som hänt under resten av året är blott konsekvenserna av den engelska kapitulationen. Att truppena mycket snabbt fått dragas tillbaka från Port Said utan att ha uppnått något egentligt och att t. o. m. Englands medverkan i Suezkanalens upprepning från de talrika vrak, som Nasser låtit lägga där, måste ske under särdeles förödmjukande former, ligger i förlängningen av vad som beslöts den 6 november, även om många också i Amerika mena, att FN-ledningen här låtit sina sympatier för Nasser driva sig väl långt. Att man icke ens tillvaratagit möjligheten att låta den brokigt sammansatta FN-styrka, som sänts till Egypten, varaktigt ockupera kanalzonen och därigenom skapa tillräckliga internationella garantier för kanalens ohindrade och opartiska drift liksom att man inte heller frampresat Egyptens samtycke till en rimlig och varaktig fredsuppgörelse med Israel såsom förutsättning för Nassers räddning undan katastrofen — det är blott den stilenliga fortsättningen på den politik, som Washington och FN från slutet av oktober fört. Det är en politik, vars huvudsyfte såvitt det hittills överhuvud låter sig skönjas snarast synes ha varit att förödmjuka Eng-

land så långt som möjligt och ge Nasser fullast möjliga »upprättelse». »The Decline and Fall of American Foreign Policy» är den talande rubrik, som den bekante samtidshistorikern Hans J. Morgenthau i Chicago med en för varje engelskspråkig tillgänglig allusion på Gibbons monumentala verk om Roms undergång satt på detta märkliga kapitel av amerikansk statskonst.

Det plägar sägas, att Eisenhowers och Dulles' Suezpolitik skulle ha sin motivering i nödvändigheten att vinna sympatier hos de tidigare kolonialfolken. Dessa skulle vara den stigande kraften i världen, medan Europa oåterkalleligen befunne sig på fallrepet. Framtiden får visa, om det ens ur snävt egoistisk amerikansk synpunkt var klokt att förvandla Förenta Staternas båda beprövade bundsförvanter till *quantités négligeables* i världspolitiken för att spekulera i panditen Nehrus, presidenten Soekarnos eller överste Nassers tillgivenhet och tacksamhet för bevisade välgärningar. Ur rent svensk synpunkt kan man endast beklaga, att vårt land aktivt medverkat till Europas dekapitering i stället för att följa den sansade och värdiga politik, som dock ej alldeles saknade företrädare i FN:s generalförsamling.

Följderna av vad som skett låta sig ännu blott till en del överblickas. Ryssland har sluppit relativt

lindrigt undan en mycket svår situation, eftersom de sovjetiska och färgade blocken tillåtits att i stort sett hela tiden låta Suezfrågan inom FN skymma det långt viktigare ungerska problemet. England har liksom förut Frankrike demonstrerats ej längre vara en stormakt utan även i sina viktigaste livsfrågor helt beroende av Förenta Staternas gottfinnande. Detta innebär en katastrof ej endast för England självt — och på längre sikt för dess bundsförvant Förenta Staterna — utan för hela Europa som nu, med Tyskland delat och England liksom Frankrike deklaserat, står utan någon enda fullmyndig företrädare inom storpolitiken för sina hotade livsintressen. Man har tillfogat förtroendet inom Västblocket sår, som det under alla omständigheter måste krävas lång tid att läka. Ryssland har fått till skänks möjligheten att för mycket billigt pris posera som arabernas sanne vän och verkliga protektor. Man har givit oron och Europafientligheten inom arabvärlden ökad näring, med allt detta kan innebära av risker för Europas försörjning med livsviktiga varor.

Ännu återstår trots allt väl chansen för en målmedveten, konsekvent och offervillig amerikansk politik att träda in i det tomrum, som England och Frankrike lämna efter sig i Medelhavsvärlden, och att fylla ut det, innan Ryssland definitivt hinner etablera sig i de bägge västmakternas ställe. Detta

kräver planmässighet och det kräver mycket stora insatser: militära insatser för att säkerställa tryggheten i denna hotade och nästan försvarslösa del av världen och ekonomiska insatser i stor stil för att höja invånarnas levnadsstandard och vinna deras sympatier, allt under förutsättning att de i sin tur lämna garantier för en lojal och sansad hållning. Ett litet steg i denna riktning har på nyåret tagits med proklamerandet av den s. k. Eisenhowerdoktrinen. Givetvis är denna att hälsa med tillfredsställelse såsom en åtgärd i rätt riktning. Men detta kan ej dölja vare sig dess otillräcklighet eller egendomligheterna i samband med dess tillkomst. Om den hade proklamerats ett år, kanske ett halvår tidigare, hade världen sannolikt besparats mycket. Sådan den nu föreligger, täcker den endast det mindre troliga fallet av direkt militär aggression men inte det långt sannolikare av kommunistisk expansion genom infiltration och inre omstörtningar. Den tager vidare ej i sikte de verkligt allvarliga faromomenten i dagens läge: Suezkanalen, arabernas hot mot Israel, Nassers megalomani, den överhängande faran för Jordaniens sönderfall och därav föranledda våldsamma förvecklingar.

Det kan vidare sägas, att om Eisenhowerdoktrinen effektivitet göres beroende av FN för att bevara en viss konsekvens i Förenta Staternas Levantpolitik, så är den

sannolikt fullständigt värdelös i en krissituation. Om den åter göres oberoende därav för att ha något reellt värde, ja, då är det rätt svårt att finna någon egentlig skillnad mellan en sådan amerikansk politik och den engelsk-franska, som Washington nyss så häftigt fördömt. I så fall kan det hela mycket lätt av antiamerikanska kretsar framställas såsom en gigantisk manöver i syfte att ersätta det engelska och franska ekonomiska och politiska inflytandet vid östra Medelhavet med ett amerikanskt, såsom redan skett på åtskilliga andra håll i världen.

Särskilt för den, som varit och är livligt övertygad om att Europa endast tack vare Amerikas modigt och generöst givna stöd förmått bevara sin frihet och livligt medveten om allt vad vi ha Förenta Staterna att tacka för under de kritiska åren från 1940 till 1953, har det varit en särdeles bitter upplevelse att följa Washingtons åtgöranden under denna olycksdigra höst. Skulle sedan de bedömare ha rätt, som påstå att många av de svårbegripigaste dragen i den amerikanska politiken under november och december varit förestavade av presidentens personliga irritation över vad han skulle betrakta såsom oärlighet eller bristande uppriktighet från Edens och Mollets sida, ja, då är prognosen i sanning mörk

för den fria världen. Det vore väl dock alltför orimligt att tillskriva en man med Eisenhowers balanseerade omdöme och ljusa lynne en så alltigenom oresonlig reaktion — mot bakgrunden av Dulles' Suez-politik i höstas och av Amerikas ännu i december upprätthållna anspråk på att få styra sin egen kurs i Östasien utan några konsultationer med bundsförvanterna eller av Eisenhowerdoktrinen till synes fullständiga negligering av dessas hävdvunna och omfattande intressen i Levanten.

Intet årsskifte sedan december 1950, Koreakrigets dystraste skede, har öppnat så mörka perspektiv som detta. Den gången var det Europa, som hotade svika Förenta Staterna i en kamp av avgörande vikt. Nu äro rollerna helt ombytta. Man kan endast alltjämt hoppas, att det nu liksom då till sist ändå skall lyckas att åter knyta banden fastare och återställa det svårt skakade förtroendet inom den stora koalitionen, som är yttersta förutsättningen för frihetens och människovärdenas räddning i vår tid. Det borde vara klart för envar, att katastrofen står för dörren, om Förenta Staterna på allvar skulle överväga att offra alliansen med Västeuropas ledande makter för att fiska efter populariteten inom Förenta Nationernas generalförsamling.